

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2021. – Т. 44. – С. 78-90
DOI: 10.31861/mhpi2021.44.78-90

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2021. – Volume. 44. – pp. 78-90
DOI: 10.31861/mhpi2021.44.78-90

УДК 329(4):328.122.019

© Наталія Ротар¹

Процедурні аспекти використання діалогової моделі політичної участі в ЄС: рівень Європейського Парламенту

У статті здійснено дослідження процедурних аспектів використання петицій до Європейського парламенту як інструменту діалогової моделі політичної участі громадян ЄС. Встановлено, що визначені особливості процедурних аспектів подання петицій до Європейського парламенту вказують на те, що в ЄС сформована чітка та зрозуміла процедура подання і розгляду петицій, яка систематично оновлюється в бік розширення меж участі громадян ЄС на кожному етапі розгляду петиції. Для української політичної практики важливим є те, що низка правил розгляду петицій, насамперед пов'язаних з термінами, мають неформальний статус. Однак відсутність формальних правил не передбачає практики затягування процесу розгляду петицій як на рівні Європейського парламенту, так і під час залучення інших інститутів ЄС. Обґрунтовано, що основні функції внутрішньопарламентських дискусій в процесі розгляду петицій розкривають дискурсивну природу вироблення політики в ЄС та вільного доступу до відповідних інструментів. ПЕТІ, як комітет-координатор, ініціює та забезпечує співпрацю з іншими парламентськими комітетами з метою створення основи для внутрішньопарламентської дискусії. Основним принципом участі у внутрішньопарламентській дискусії щодо петиції чи групи петицій є принцип надання права участі усім зацікавленим сторонам. Доведено, що статистичний зріз зацікавленості громадян ЄС у використанні петицій вказує на стабільно відтворюваний інтерес до петицій, що в розрізі країн-членів ЄС демонструє його важливість як для громадян країн-засновниць, такі і для громадян країн-членів ЄС третьої хвилі розширення. Обґрунтовано, що не варто ідеалізувати інструмент петицій як винятково функціональний для артикуляції та представництва інтересів громадян. Однак, саме за його допомогою можна вимірювати динаміку процесу демократії участі та здійснювати моніторинг тих інтересів, на яких недостатньо фокусується європейська політика, але які є важливими для населення країн-членів ЄС.

Ключові слова: демократія участі, діалогова модель політичної участі, петиція, Європейський Союз, Європейський парламент.

Procedural Aspects of Using the Dialogue Model of Political Participation in the EU: Level of the European Parliament

The article provides a comprehensive study of the procedural aspects of the use of petitions to the European Parliament as a tool for the dialogue model of political participation of EU citizens indicates that it is an integral element of participatory democracy, which creates such institutional conditions that allow the formation of subject-subject relations in the field of politics. Methodological support formed on the political science discourse of the functional tools of participatory democracy, which revolves around the definition of standards for measuring and evaluating participatory democracy in the context of the idea of *Good Democracy*; determining the place of the dialogue model of political participation in the space of post-democracy and online democracy; characteristics of the prospects for participatory democracy in conditions of permanent crises and global risks; concretization of the role and functions of petitions in the processes of modernization of the coordination of citizens' interests in the period between elections, made it possible to prove that the right to appeal belongs to the range of tools of participatory democracy, which is designated at the EU level as an opportunity for citizens to

¹ Доктор політичних наук, професор кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна. E-mail: n.rotar@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-6430-3460>.

use a clear and transparent way of interacting with EU institutions and to participate in democratic political process, influencing the formation of the political agenda.

It was found that certain features of the procedural aspects of filing petitions to the European Parliament indicate that the EU has formed a clear and understandable procedure for filing and considering petitions, which is systematically updated towards expanding the boundaries of participation of EU citizens at each stage of consideration of a petition. It is important for Ukrainian political practice that a number of rules for considering petitions, primarily those related to deadlines, have an informal status. However, the absence of formal rules does not provide for the practice of delaying the process of considering petitions both at the level of the European Parliament and during the involvement of other EU institutions. It is substantiated that the main functions of internal parliamentary discussions in the process of considering petitions reveal the discursive nature of policy-making in the EU and free access to relevant instruments. PETI, as a coordinating committee, initiates and facilitates collaboration with other parliamentary committees to create the basis for an internal parliamentary discussion of a petition or group of petitions. The main principle of participation in it is the principle of granting the right to participate to all interested parties. It is proved that a statistical cut of the interest of EU citizens in the use of petitions indicates a consistently reproducible interest in petitions, which in the context of EU member states demonstrates its importance both for citizens of the founding countries and for citizens of the EU member states of the third wave of enlargement. It has been substantiated that one should not idealize the tool of petitions as functional for articulating and representing the interests of citizens. However, it is precisely with its help that it is possible to measure the dynamics of the participatory democracy process and monitor those interests on which the European policy is not sufficiently focused, but which are important for the population of the EU member states.

Key words: democracy, dialogue model of political participation, petition, European Union, European Parliament.

Постановка проблеми. Діалогова модель політичної участі громадян у політичному процесі є невід'ємним елементом демократії участі, яка створює такі інституційні умови, що уможливають формування суб'єкт-суб'єктних політичних відносин. В європейській політичній традиції діалогова модель політичної участі має глибоке коріння та означається, насамперед, як право громадянина на петицію, що є одним з перших політичних прав, наданих їм в історії країн Європи. Зокрема, за Англійською петицією прав (English Petition of Rights, 1628) та Біллем про права (Bill of Rights, 1689) право на петицію набуло форми правової норми, спрямованої на формування діалогу та балансу відносин між політичною елітою та громадянами. Згодом це право було імплементовано до низки конституцій європейських країн. На загальноєвропейському рівні про прийняття скарг і пропозицій громадян у форматі петицій за відповідними правилами і процедурами розгляду було заявлено зі створенням Європейського об'єднання вугілля і сталі (1958). У період 1958–1979 рр. до Європейського парламенту (до 1962 р. – Європейська парламентська асамблея) надійшло 128 петицій², кількість яких в процесі євроінтеграції постійно зростала. Після деталізації процедури подання громадянами петицій в Регламенті Європейського Парламенту наприкінці 1970-х – на початку 1980-х рр., у 1987 р. був створений спеціальний парламентський Комітет з питань петицій (далі – ПЕТІ)³, який забезпечує процедурний супровід використання цієї форми діалогової політичної участі на рівні ЄС.

В Маастрихтському договорі право звертатися до Європейського парламенту з петицією було офіційно закріплено як одне з основних прав, асоційованих з громадянством ЄС. Сьогодні воно є наріжним каменем демократії участі та одним з основних прав, наданих громадянам ЄС статтями 20, 24 і 227 Договору про функціонування Європейського Союзу (Treaty on the Functioning of the European Union, далі – TFEU⁴) та статтею 44 Хартії основних прав ЄС (Charter

² European Parliament (2009). The citizen's appeal to the European Parliament: petitions 1958-1979 URL: http://www.epgencms.europarl.europa.eu/cmsdata/upload/7a2ee8a8-12fd-4611-be0c-7486d1c0fbb9/citoyens_EN.pdf.

³ Eraminondas, M. (1994). The Right to Petition the European Parliament after Maastricht. European Law Review. Vol. 2, p. 169.

⁴ EUR-Lex (2012). Consolidated Version of the Treaty on European Union. Official Journal of the European Union. C 326/13. 26.10.2012. (2020.18.02) URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF.

of Fundamental Rights of the EU⁵).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні дослідження діалогової моделі політичної участі методологічно опираються на низку класичних ідей Б. Барбера⁶, Д. Хелда⁷ та Ю. Габермаса⁸, в яких політична участь громадян розуміється як перешкода генеруванню політичного відчуження, політичної індиферентності та абсентеїзму, а діалогова модель постає як потреба участі у політичному управлінні, що неперервно підживлюється усвідомленням власних та суспільних інтересів і потреб, які варто артикулювати засобами демократії участі. Дискурс функціональних інструментів демократії участі в сучасній політичній науці розгортається в декількох напрямках: (1) визначення стандартів вимірювання та оцінювання демократії участі в контексті ідеї *Good Democracy*⁹; (2) означення місця діалогової моделі політичної участі в просторі пост-демократії та он-лайн демократії¹⁰; (3) характеристика перспектив демократії участі в умовах перманентних криз та глобальних ризиків¹¹; (4) конкретизації ролі та функцій петицій в процесах модернізації узгодження інтересів громадян у міжвиборчий період¹². Проте дослідження, у яких повною мірою означаються функціональність та перспективи петицій як інструменту діалогової форми політичної участі громадян ЄС, що може виступати як референтна модель для політичних практик України, відсутні.

Відтак, **метою** даного дослідження є визначення процедурних аспектів використання петицій до Європейського парламенту як інструменту діалогової моделі політичної участі громадян ЄС. Для досягнення мети, нами були визначені такі дослідницькі завдання: визначити особливості процедурних аспектів подання петицій до Європейського парламенту; проаналізувати функції внутрішньопарламентських дискусій в процесі розгляду петицій; охарактеризувати рівень зацікавленості громадян ЄС у використанні петицій як інструменту діалогової моделі політичної участі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Право на звернення, що належить до спектру інструментів демократії участі, означається на рівні ЄС як можливість громадян використовувати чіткий та прозорий спосіб взаємодії з інституціями ЄС у міжвиборчий період та брати участь у демократичному політичному процесі, впливаючи на формування політичного порядку денного. Право подавати петицію до Європейського парламенту надається кожному громадянину ЄС (стаття 24 TFEU), будь-якій фізичній чи юридичній особі, яка проживає або має зареєстрований офіс у державі-члені ЄС (стаття 227 TFEU) та може бути реалізоване ними індивідуально або спільно з іншими. Важливо, що у Маастрихтському договорі вперше закріплювалося право подавати петицію будь-якою мовою ЄС, яке безпосередньо впливає з сутності громадянства ЄС.

⁵ EUR-Lex (2012). Charter of Fundamental Rights of the European Union (2012/C 326/02). Official Journal of the European Union. C 326/391. 26.10.2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EN>.

⁶ Barber, B. (1984). *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. Berkley-London-Los Angeles: University of California Press.

⁷ Held, D. (1996). *Models of Democracy*, 2nd Edition. Cambridge: Blackwell Publishers.

⁸ Habermas, J. (1994). *Three Normative Models of Democracy*. *Constellations*. Vol. 1(1), p. 1–10.

⁹ Morlino, L. (2004). What Is a “Good” Democracy? *Democratization*. Vol. 11(5), p. 10–32.

Cini, L., Felicetti, A. (2018). Participatory Deliberative Democracy: Toward a New Standard for Assessing Democracy? Some Insights into the Italian Case. *Contemporary Italian Politics*, Vol. 10(2), p. 151–169.

¹⁰ Dahlgren, P. (2013). *The Political Web. Media, Participation and Alternative Democracy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan; Crouch, C. (2020). *Post-Democracy after the Crises*. Oxford: Wiley; Schmidt-Gleim, M. (2021). *Democracy, Post-democracy and What Came After. Rethinking Politicisation in Politics, Sociology and International Relations*. Wiesner, C. (ed.). Basingstoke: Palgrave, p. 89–106.

Beato, G. (2014). From Petitions to Decision. *Stanford Social Innovation Review*. Vol. 12(4), p. 20–27.

¹¹ Della Porta, D. (2013). *Can democracy be saved?*. Oxford, Polity Press; Smith, G. (2021). *Can Democracy Safeguard the Future*. Wiley: Hoboken.

¹² Alemanno, A. (2020). Europe’s Democracy Challenge: Citizen Participation in and Beyond Elections. *German Law Journal*. Vol. 21(1), p. 35–40; Lindner, R., Riehm, U. (2009). Electronic petitions and institutional modernization. *International parliamentary-petition systems in comparative perspective*. *JeDEM eJ. eDemocracy Open Gov*. 2009 Vol. 1, p. 1–11. URL: https://www.researchgate.net/publication/49611690_Electronic_Petitions_and_Institutional_Modernization_International_Parliamentary_E-Petition_Systems_in_Comparative_Perspective.

Сама петиція, для того, щоб вона була прийнятою до розгляду Європейським парламентом, має стосуватися тих питань, які належать до сфери діяльності ЄС, а предметно – до площини діалогу інститутів влади та громадян. Роль Європейського парламенту у процесі використання громадянами ЄС права на петицію визначена договірною базою ЄС, відповідно до якої парламент є адресатом петицій, тож несе відповідальність за те, щоб занепокоєння, висловлені в цих петиціях, були вивчені та враховані в законотворчій діяльності ЄС.

Процедура розгляду петицій викладена в Розділі IX (правила 226–230)¹³ Регламенту Європейського парламенту та Додатку VI(XX) до нього, якими відповідальність за координацію цієї сфери діяльності інституту представницької демократії покладається на парламентський комітет РЕТІ¹⁴. Відповідно до визначених правил, у петиції має бути зазначено ім'я, громадянство (національність) та адреса кожного заявника. Петиції, написані однією з офіційних мов ЄС, можуть бути подані як в електронному вигляді через веб-портал парламентських петицій¹⁵, так і надіслані у паперовому вигляді поштою. Веб-портал петицій був запущений у листопаді 2014 р. та одразу почав виконувати функцію публічного реєстру петицій, автоматичного завантаження порядку денного засідань РЕТІ, протоколів, повідомлень та інших документів, що стосуються петицій.

Петиції, що відповідають офіційним вимогам, передаються до РЕТІ, який має вирішити, чи належать вони до тієї частини предметного поля політики ЄС, яка може обговорюватися засобами цієї форми політичної участі. Якщо встановлюється, що тематично петиція не належить до сфери діяльності ЄС, то їй надається статус неприйнятої та відповідна інформація надсилається заявнику. Як правило, основними причинами неприйняття до розгляду РЕТІ петицій є те, що їх автори невірно визначають компетенції, відповідальність і можливості ЄС, плутаючи їх з повноваженнями держав-членів ЄС або інших міжнародних організацій¹⁶.

Залежно від конкретних обставин РЕТІ може: (1) звернутися до Європейської Комісії з проханням провести попередній розгляд петиції та надати інформацію щодо дотримання відповідного законодавства ЄС; (2) спрямувати петицію до інших комітетів Європейського парламенту для отримання інформації чи визначення подальших дій, наприклад, обговорення або врахування петицію у законодавчій, політичній чи контрольній діяльності; (3) в разі, якщо петиція стосується конкретної справи, яка потребує особливої уваги, РЕТІ може координувати свої дії з відповідними установами чи органами влади або навіть через постійне представництво відповідної держави-члена артикулювати необхідність вирішення питання; (4) вдаватися до будь-яких інших дій, які вважаються доцільними, щоб спробувати вирішити проблему або надати відповідь на петицію¹⁷.

РЕТІ також вирішує, чи включати петицію до порядку денного свого засідання. Якщо так, то на нього запрошуються заявник та представники зацікавлених держав-членів ЄС. На цьому засіданні автори петиції, можуть презентувати свою петицію, вислухати позицію РЕТІ, яка надається в усних коментарях до підготовленої письмової відповіді щодо питань, порушених в петиції. Після засідання члени РЕТІ мають можливість обмінюватися думками з питань, порушених під час обговорення, та запропонувати низку подальших дій. В особливих випадках РЕТІ може прийняти рішення про проведення слухань чи обговорення, здійснення візиту до відповідної країни-члена ЄС з метою встановлення (підтвердження або заперечення) фактів. Наприклад, у 2019 р. РЕТІ ініціював та провів 3 громадських слухання, на яких обговорювався широкий спектр питань, порушених у петиціях:

По-перше, 21 березня 2019 р. РЕТІ провів спільні громадські слухання з Комітетом з питань навколишнього середовища, громадського здоров'я та безпеки харчових продуктів щодо заперечення зміни клімату. Предмет слухань впливав зі змісту петиції № 0900/2016, поданої від

¹³ European Parliament (2018). Rules of Procedure 2019 – 2024. 9th Parliamentary Term. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RULES-9-2021-01-18_EN.pdf.

¹⁴ European Parliament (2018). Committee on Petitions Guidelines, December 2015 updated in January 2018, PE575.044v06-00. URL: <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/185823/1184468EN.pdf>.

¹⁵ The Petitions Web Portal (2021). URL: <http://www.petiport.europarl.europa.eu/petitions/en/main>.

¹⁶ European Parliament (2015). The Right to Petition the European Parliament. Briefing June 2015. URL: <https://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-Briefing-559514-The%20right-to-petition-EP-FINAL.pdf>.

¹⁷ European Parliament (2018). Rules of Procedure 2019 – 2024. 9th Parliamentary Term. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RULES-9-2021-01-18_EN.pdf.

імені Food&Water Europe¹⁸. Петиція закликала до дій проти транснаціональної нафтової компанії, яка заперечує зміни клімату, пов'язані з її діяльністю. Слухання мали на меті дослідити тему заперечення зміни клімату з різних позицій та вивчити комунікаційні методи, які використовуються підприємцями чи політиками для введення громадськості в оману щодо негативного впливу певної промислової діяльності або політики на клімат.

По-друге, 12 листопада 2019 р. РЕТІ провів слухання щодо FATCA та її екстериторіального впливу на громадян ЄС. У 2016 р. РЕТІ розглянув петицію № 1088/2016 про порушення прав ЄС та екстериторіальної дії законів США в ЄС (FATCA)¹⁹. Метою слухань був визначений обмін думками між різними зацікавленими сторонами та обговорення шляхів вирішення проблем, з якими стикаються громадяни ЄС внаслідок дії FATCA. Слухання були змістовно поділені на дві частини, предметом обговорення однієї стали фінансові послуги, іншої – непрямі впливи FATCA на громадян ЄС, з наголосом на потенційних конфліктах між законодавством США та європейськими правилами захисту даних. Їх результатом стало рішення про необхідність захисту зацікавлених громадян ЄС.

По-третє, 5 грудня 2019 р. РЕТІ та Комітет з питань навколишнього середовища, громадського здоров'я та безпечності харчових продуктів спільно з Комітетом з питань сільського господарства та розвитку села провели спільні громадські слухання щодо переоцінки популяції вовків в ЄС²⁰. Їх метою було визначення досягнення кращого розуміння статусу популяції вовків в ЄС і, визначення доречності змін в поточному управлінні популяцією вовків в Європі основою якого є занепокоєння, висловлене в низці петицій. Ці слухання були спричинені двома петиціями, авторами яких були громадяни з різних країн-членів ЄС, зокрема петиція 0984/2016²¹ була подана іспанцем Самуеля Мартіна Соса від імені Ecologas en Acción, а петиція 0426/2018²² – словенцем Станіславом Бергантом від імені Асоціації органічних фермерів та 50 інших громадських організацій.

Отже, основною метою слухань, які ініціює РЕТІ є не стільки вироблення конкретної пропозиції, скільки надання можливості артикуляції та узгодження інтересів всіх зацікавлених сторін процесу вироблення та реалізації публічної політики в ЄС в тій чи іншій сфері. Водночас, петиції сприяють тому, що діяльність Європейського парламенту стає більш зрозумілою для громадян ЄС та наближеною до їх потреб.

Щодо здійснення візитів членів РЕТІ до відповідної країни чи регіону з метою встановлення (підтвердження або заперечення) фактів, то їх частота відрізняється від частоти проведення слухань. Зокрема, у 2019–2020 рр. жодних візитів з метою встановлення фактів не відбулося, що пов'язано, на нашу думку з обмеженнями, спричиненими пандемією COVID-19 та виборами до Європейського парламенту. Проте, упродовж 2019–2021 рр. РЕТІ здійснював оцінку результатів низки попередніх візитів з метою встановлення фактів та прийняття відповідних рішень за їх результатами. Зокрема, обговорювалися результати 8 візитів, поміж яких найбільш резонансним був візит членів РЕТІ до національного парку Доньяна (Андалусія, Іспанія), який відбувся

¹⁸ European Parliament (2016). Petition No 1056/2016 Mark Wheatley (British) on Behalf of European Union of the Deaf, Requesting the European Parliament Allow for the Tabling of Petitions in National Sign Languages Used in the EU. URL: https://www.eud.eu/files/7415/9516/2061/EUD_Petition_10562016.pdf.

¹⁹ European Parliament (2016). Petition No 1088/2016 by Mr J.R. (French) on the US' Foreign Account Tax Compliance Act's (FATCA) Alleged Infringement of EU Rights and the Extraterritorial Effects of US Laws in the EU. URL: <https://www.europarl.europa.eu/petitions-content/docs/petitions/petition-1088-2016-en.pdf>.

²⁰ European Parliament (2019). Hearing "Revaluation of the Wolf Population in the EU". 5 December 2019, 10:30 to 13:00 European Parliament, Brussels, Paul Henri Spaak building Room 3C50. URL: <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/189371/Programme-original.pdf>.

²¹ European Parliament (2016). Petition No 0984/2016 by Samuel Martin Sosa (Spanish) on Wolves South of the River Duero. URL: <https://www.europarl.europa.eu/petitions/en/petition/content/0984%252F2016/html/Petition-No-0984%252F2016-by-Samuel-Martin-Sosa-%2528Spanish%2529-on-wolves-south-of-the-River-Duero>.

²² European Parliament (2018). Petition No 0426/2018 by Stanislav Bergant (Slovenian), on behalf of Organic Farmers Association and 50 other NGOs, on Wild Game and Carnivores Management in the EU. URL: <https://www.europarl.europa.eu/petitions-content/docs/petitions/petition-0426-2018-en.pdf>.

у вересні 2018 р. та за результатами якого РЕТІ виступив з пропозицією припинити проекти зберігання, розвідки та видобутку газу в національному парку Доньїана²³.

РЕТІ готує звіт та пропозиції, які має розглянути Європейський парламент на пленарному засіданні. Будь-яка петиція може бути закрита комітетом на кожному етапі процедури як за ініціативи самого комітету, так і автора петиції. Важливою особливістю даного процесу, яку варто використовувати в українських практиках діалогової моделі політичної участі є те, що весь процес аналізу та остаточного рішення про прийнятність петицій здійснюється РЕТІ на основі консенсусу упродовж приблизно трьох місяців з моменту її реєстрації. При чому, жодними правилами не встановлено конкретні терміни ухвалення такого рішення.

Усі петиції, що подаються до Європейського парламенту, набувають статусу публічного документу, відповідно їх резюме оприлюднюється всіма офіційними мовами ЄС на веб-порталі парламентських петицій. Наприклад, у січні – жовтні 2021 р. була розміщена інформація про 393 петиції, які були допущені до розгляду парламентським комітетом²⁴. На рівні Європейського парламенту фіксується кожна дія щодо петиції, що реєструється у внутрішній базі даних петицій, яка є недоступною для громадськості, але до якої мають доступ члени РЕТІ.²⁵ Водночас, РЕТІ інформує у письмовій формі автора петиції про всі свої рішення щодо петиції та причини цих рішень, надає необхідну додаткову інформацію та документацію. Таким чином забезпечується прозорість використання цієї форми політичної участі.

Попри те, що процес адміністрування петиції здійснюється РЕТІ, вони приймаються та реєструються Відділом прийому та передачі документів, який надає їм унікальний ідентифікаційний номер, що супроводжує петицію упродовж усього її життєвого циклу. Такий підхід вказує на те, що комунікативна взаємодія у процесі вироблення політики здійснюється саме між громадянами та Європейським парламентом, а не його окремими комітетами.

Процес розгляду петицій у Європейському парламенті належним чином регламентований, функції та обов'язки РЕТІ чіткі та прозорі, однак процедура, якої дотримується комітет при розгляді петицій, оцінюється експертами як недостатньо загальнодоступна. Такі оцінки зумовлені тим, що керівні принципи діяльності РЕТІ стосуються переважно етапу, на якому петиція спрямовується до даного комітету задля попереднього розгляду та оцінки на відповідність законодавству ЄС. Проте, у відкритому доступі до 2017 р. була відсутня будь-яка інформація про те, що відбувається із петицією після її спрямування до РЕТІ: з кінця 2017 р. такі документи, як порядок денний, протоколи та повідомлення РЕТІ автоматично завантажуються на портал, забезпечуючи громадянам більш прозорий доступ до діяльності комітету²⁶.

Важливим процедурним аспектом використання петицій саме як діалогової форми політичної участі на рівні Європейського парламенту є те, що організація роботи з петиціями передбачає і стимулює активне залучення до дискурсу інших парламентських комітетів, яке забезпечує комплексний та всебічний розгляд проблем, означених в петиції. На сьогодні участь іншого парламентського комітету в розгляді петиції означається як вирішальна, оскільки такий підхід забезпечує високий рівень експертизи з питань, які порушили автори петиції. Клопотання РЕТІ до іншого парламентського комітету про отримання висновку, передбачає, що він буде наданий у письмовій формі. У керівних принципах зазначається, що петиція, яка направляється для отримання висновку до іншого комітету, повинна мати чітко виражений європейський характер, а запит має бути конкретним щодо характеру необхідного висновку та наголосу на відповідних аспектах. Керівні принципи також передбачають, щоб РЕТІ максимально обмежував кількість таких запитів, враховуючи, що така робота є додатковим навантаженням для парламента-

²³ European Parliament (2019). European Parliament Resolution of 13 February 2019 on the Outcome of the Committee on Petitions' Deliberations During 2018 (2018/2280(INI)) P8_TA(2019)0114. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0114_EN.pdf.

²⁴ European Parliament (2021). Petition. Find a Petition. URL: https://www.europarl.europa.eu/petitions/en/show-petitions?keyWords=&_anyEuCountry=on&statuses=ADMISSIBLE&searchRequest=true&resSize=20&pageSize=20&years=2021#res.

²⁵ European Parliament (2018). Committee on Petitions Guidelines, December 2015 updated in January 2018, PE575.044v06-00. URL: <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/185823/1184468EN.pdf>.

²⁶ The Petitions Web Portal (2021): URL: <http://www.petiport.europarl.europa.eu/petitions/en/main>.

рів²⁷. Комітет, до якого надсилається клопотання про експертизу петиції, може прийняти рішення про те, що його позиція не може бути висловлена, а інформація береться до відома. На сьогодні, процедура підготовки письмової відповіді на клопотання PETI залученим комітетом не врегульована, однак очікується, що вона буде дана упродовж 3 місяців після отримання петиції²⁸. Більшість комітетів Європейського парламенту наразі мають легітимну внутрішню процедуру розгляду петицій, якою, передбачається й те, що петиції, отримані для отримання висновків можуть використовуватися в системі аргументів під час засідань комітетів. Проте, така практика є мало поширеним явищем.

Динаміка спрямування петицій до інших комітетів є хвилеподібною, що пов'язано з тематичним розмаїттям петицій. У 2019 р. до інших комітетів PETI направив 65 клопотань для отримання висновків (у 2018 р. – 47) та 351 клопотання про ознайомлення з петицією (у 2018 р. – 660), відповідно до PETI від інших комітетів надійшло 38 висновків (у 2018 р. – 30) та 9 підтверджень щодо врахування петицій у своїй роботі (у 2018 р. – 38)²⁹.

Отже, петиції, які направляються PETI до інших комітетів Європейського парламенту можуть виконувати як функцію інформування, так і функцію долучення до підготовки висновку. У будь-якому випадку такий підхід забезпечує розширений підхід до демократичного процесу артикуляції інтересів громадян за допомогою петицій та сприяє більш швидким законодавчим реакціям з боку парламентарів.

За рішенням PETI петиція може бути спрямована до інших інститутів та інституцій ЄС для отримання висновку. Наприклад, у 2019 р. 537 петицій (47,4 %) були спрямовані до Європейської Комісії (у 2018 – 555, що становило 34,9 %); 42 петиції (3,7 %) – для висновку до інших інститутів та інституцій ЄС (у 2018 р. – 29, що становило 1,8 %); 554 (48,9 %) – для ознайомлення до інших інститутів та інституцій ЄС (у 2018 р. – 1 002, що становило 63,1 %)³⁰.

Європейський парламент систематично демонструє свою зацікавленість в більш активному використанні громадянами ЄС права на петицію та підвищенні рівня поінформованості про право на подання петиції, особливості даного процесу та сфери компетенції ЄС, на які можуть впливати громадяни ЄС засобами даного інструменту демократії участі³¹. Попри те, що петиції надають Європейському парламенту та іншим інститутам ЄС можливість ведення прямого діалогу з громадянами ЄС, тільки незначна кількість громадян ЄС знає про таке право та використовує його. Серед заходів, які спрямовані на підвищення обізнаності громадян ЄС щодо можливостей та потенціалу використання інструментів діалогової моделі політичної участі, PETI ініціював більш активне залучення авторів петицій до засідань комітету, розширюючи, таким чином спектр знань про те, як працює Європейський парламент з інтересами громадян, викладеними в петиціях. За його ініціативою 29 жовтня 2020 р. відбулися парламентські слухання³², ініційовані та проведені спільно чотирма комітетами Європейського парламенту – JURI, LIBE, AFCE, PETI – та Європейською комісією щодо підвищення поінформованості про права, асоційовані з громадянством ЄС, до яких належить і право подавати петиції і, таким чином та механізми участі зацікавлених сторін у законодавчій діяльності на рівні ЄС.

²⁷ European Parliament (2021). Inter-institutional Relations in the Treatment of Petitions: the Role of the Commission. Study for PETI Committee. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/659507/IPOL_STU\(2021\)659507\(SUM01\)_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/659507/IPOL_STU(2021)659507(SUM01)_EN.pdf).

²⁸ European Parliament (2018). Committee on Petitions Guidelines, December 2015 Updated in January 2018, PE575.044v06-00. URL: <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/185823/1184468EN.pdf>.

²⁹ European Parliament (2020). A9-0230/2020. REPORT on the Outcome of the Committee on Petitions' Deliberations During 2019 (2020/2044(INI)) Committee on Petitions Reporter: Kosma Złotowski. 23.11.2020. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0230_EN.pdf.

³⁰ Ibid.

³¹ European Parliament (2020). Deliberations of the Committee on Petitions 2018 European Parliament Resolution of 13 February 2019 on the Outcome of the Committee on Petitions' Deliberations During 2018 (2018/2280(INI)). P8_TA(2019)0114. Official Journal of the European Union. C 449/119. 23.12.2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019IP0114&from=EN>.

³² European Parliament (2020). Draft Programme Joint JURI – LIBE – AFCE –PETI Hearing Union Citizenship: Empowerment, Inclusion, Participation Thursday 29 October 2020, 13.45 – 15.45 and 16.45 – 18.45 Brussels. URL: https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/214270/Programme_JURI-LIBE-AFCE-PETI-COMM%20Hearing%20on%20Union%20Citizenship.pdf.

Перспективні заходи для поширення обізнаності громадян ЄС щодо подання петицій Європейський парламент групує за такими напрямками: по-перше, це подальший розвиток веб-порталу петицій, що підвищить прозорість за рахунок покращення доступу до вичерпної інформації, включаючи агреговані дані про петиції та відповідні процедури в парламенті, відповіді Європейської комісії та зв'язки зі справами про порушення норм європейського права; по-друге, інтеграція петицій у процес вироблення політик на рівні стратегічних документів, коли інститути ЄС більш активно поширюватимуть інформацію про вироблення нових стратегічних пріоритетів європейської політики в тій чи іншій сфері та пов'язуватимуть їх з можливістю подання петицій; по-третє, стимулювання участі високопосадовців Європейської Комісії та Європейського парламенту в публічних дебатах, що відбуваються на рівні ПЕТІ. Така участь швидше буде створювати інформаційний привід, адже реакція ЗМІ матиме спрямований на високопосадовців характер, проте, це буде й опосередкованим механізмом підвищення обізнаності громадськості щодо петиції як дієвого інструменту демократії участі.

Ефективність використання петиції як форми діалогової моделі політичної участі на рівні Європейського парламенту може бути відображена через статистичний аналіз кількості поданих петицій, активність на рівні держав-членів ЄС, мови і національну належність авторів, предметне поле петицій. Уся наведена нижче статистична інформація є результатом обчислень автора на основі офіційної інформації, наведеної на веб-порталі «European Parliament. Petitions»³³ та «The Petitions Web Portal»³⁴.

Таблиця 1

Кількісна динаміка подання петицій до Європейського парламенту

Рік	Кількість петицій	Статус петицій			
		Процедура розгляду відкрита		Процедура розгляду закрита	
2021 (до 1.10)	566	Офіційна інформація відсутня		Офіційна інформація відсутня	
2020	1510	Офіційна інформація відсутня		Офіційна інформація відсутня	
2019	1 357	508	37,4 %	849	62,6 %
2018	1 220	313	25,7 %	907	74,3 %
2017	1 271	260	20,5 %	1 011	79,5 %
2016	1 569	482	30,7 %	1 087	69,3 %
2015	1 431	196	13,7 %	1 235	86,3 %
2014	2 715	232	8,5 %	2 483	91,5 %
2013	2 891	309	10,7 %	2 582	89,3 %
2012	1986	128	6,4 %	1858	93,6 %
2011	1 414	73	5,2 %	1 341	94,8 %
2010	1 656	38	2,3 %	1 618	97,7 %
2009	1924	14	0,7 %	1910	99,3 %
2008	1886	19	1,0 %	1 867	99,0 %
2007	1 506	25	1,7 %	1 481	98,3 %
2006	1 021	5	0,5 %	1 016	99,5 %
2005	1 016	3	0,3 %	1 013	99,7 %
2004	1 002	3	0,3 %	999	99,7 %
2003	1 315	0	0 %	1 315	100,0 %

Джерело: Складено за: European Parliament (2021). Petitions. URL: https://www.europarl.europa.eu/petitions/en/show-petitions?keyWords=&_anyEuCountry=on&statuses=NOT_ADMISSIBLE&countries=EU&searchRequest=true&resSize=20&pageSize=20&years=2020#.

³³ European Parliament (2021). Petitions. URL: https://www.europarl.europa.eu/petitions/en/show-petitions?keyWords=&_anyEuCountry=on&statuses=NOT_ADMISSIBLE&countries=EU&searchRequest=true&resSize=20&pageSize=20&years=2020#.

³⁴ The Petitions Web Portal (2021). URL: <http://www.petiport.europarl.europa.eu/petitions/en/main>.

Дані, наведені у Таблиці 1 вказують на те, що, по-перше, у 2019 р. розгляд більшості петицій був завершений упродовж року після їх отримання та розгляду РЕТІ. Подібна ситуація характерна й для петицій, що надійшли до Європейського парламенту у 2010–2018 рр., водночас, до сьогодні від 0,3 % до 13,7 %) петицій, поданих у 2004–2015 рр. залишаються відкритими. Більшість з них стосуються екологічних проблем та поточних процедур порушення прав людини, які розглядаються у Суді ЄС. По-друге, піковими за кількістю петицій є 2013 р. та 2014 р. Зауважимо, що саме в цей час громадяни ЄС отримали можливість підтримувати петиції через офіційний веб-портал. Починаючи з 2017 р. кількість громадян, які використовують веб-сайт тепицій для означення своєї позиції щодо предмету петиції, постійно зростає: у 2016 р. 6132 громадян ЄС використали веб-сайт з метою підтримки петиції; у 2017 р. – 15540; у 2018 р. – 14893; у 2019 р. – 28075³⁵. Так само зростає інтерес до подання петицій саме через офіційний веб-портал – у 2018 р. 70,7 % петицій були подані таким чином, у 1919 р. – 73,9 %³⁶.

Визначення ролі петицій як інструменту демократії участі в ЄС передбачає розуміння специфіки їх предметного поля, яке вказує на найбільш актуальні для громадян політики ЄС (Рисунок 1³⁷).

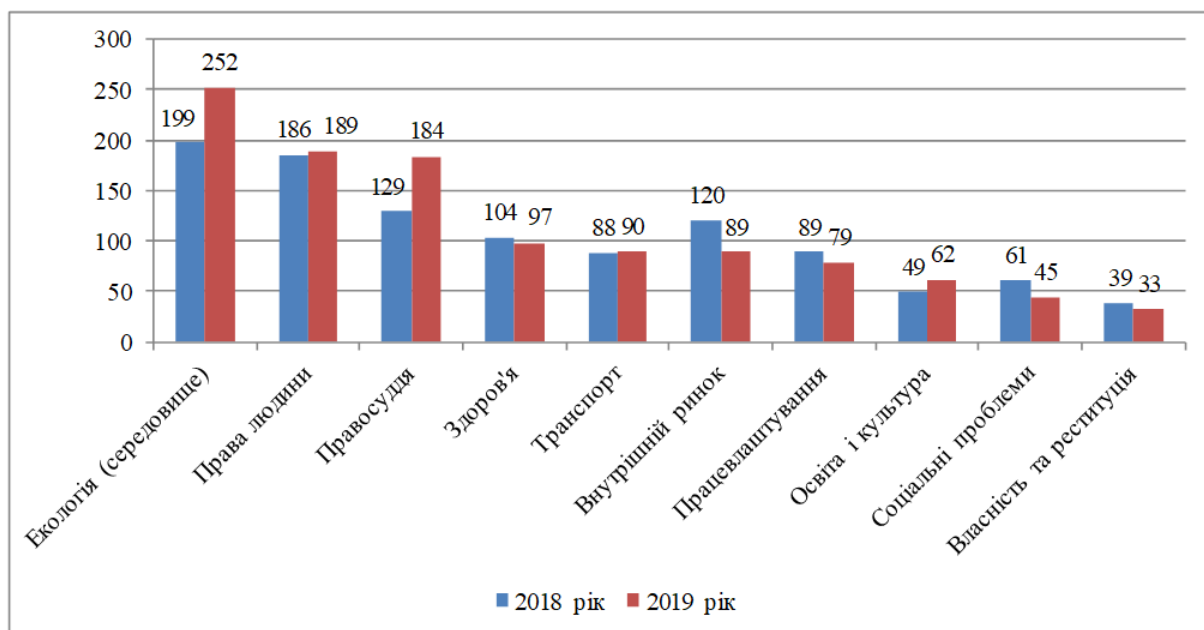

Рис. 1. Динаміка предметного поля петицій до Європейського парламенту, 2018–2019

На Рисунку 1 наведені 10 найбільш популярних тем петицій, поданих до Європейського парламенту у 2018–2019 рр. Основними сферами функціонування ЄС, що хвилювали авторів петицій у 2019 та 2018 рр., були навколишнє середовище у вимірі екології, права людини та правосуддя. Якщо кількість петицій щодо основних прав людини перебуває майже на однаковому рівні, то петиції, у яких актуалізуються проблеми екології та правосуддя зросли у 2019 р. відповідно на 1,9 % та 2,3 %. Зауважимо, що поміж інших тем, у 2019 р. РЕТІ отримав 98 петицій з конституційних питань, пов'язаних з виходом Великої Британії з ЄС, громадянством ЄС та функціонуванням інституцій ЄС, 73 з них стосувалися Врехі та його наслідків для ЄС. Традиційно,

³⁵ European Parliament (2020). A9-0230/2020. REPORT on the Outcome of the Committee on Petitions' Deliberations During 2019 (2020/2044(INI)) Committee on Petitions Reporter: Kosma Złotowski. 23.11.2020. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0230_EN.pdf.

³⁶ Ibid.

³⁷ Складено за: The Petitions Web Portal (2021). URL: <http://www.petiport.europarl.europa.eu/petitions/en/main>.

у рік виборів зростає кількість петицій, у яких порушуються проблеми виборчого права на виборах до Європейського парламенту: у 2019 р. їх кількість становила 49 проти 13 у 2018 р.³⁸

У 2018–2020 рр. петиції подавалися 22 офіційними мовами ЄС, тоді як у 2015–2017 рр. більшість петицій були подані англійською мовою. У 2018–2020 рр. особливого поширення набула німецька мова, нею були подані 24,8 % усіх петицій. Загалом, петиції німецькою, англійською, іспанською та італійською мовами становили майже 72 % в структурі усіх петицій за 2018–2020 рр. Щодо громадянства (національності) ініціаторів петицій, то серед авторів петицій переважають громадянами Німеччини, які становили найбільшу частку у 2018–2019 рр. серед всіх авторів петицій (у 2018 р. – 22,4 %, у 2019 р. – 25,4 %). Натомість, кількість петицій від громадян Іспанії та Італії зменшилася відповідно на 2,5% та на 4,3% у 2019 р., порівняно з 2018 р. та становили 14,8 % – для громадян Іспанії та 10,2 – Італії. Привертають увагу ті факти, що у 2019 р. на 3,7 % зросла кількість петицій, поданих громадянами Великої Британії (6,5 % від загальної кількості петицій у 2019 р.) та активне використання інструменту петицій громадянами постсоціалістичних країн, що є членами ЄС. Часка петицій, поданих громадянами Румунії у 2019 р. становила 7,1 % (97 петицій), Польщі – 5,3 % (72 петиції) та Болгарії – 3,8 % (52 петиції)³⁹.

Кожного року зростає кількість петицій, у яких порушуються проблеми, пов'язані з політикою та функціонуванням ЄС. Однак, якщо петиція стосується політики однієї або кількох країн-членів ЄС, то вона реєструється і на рівні ЄС, і на рівні відповідних країн-членів. Цим пояснюється, чому загальна кількість петицій, що стосуються ЄС та тих, що стосуються лише держав-членів, перевищує загальну кількість петицій, поданих у відповідний рік (Таблиця 2).

Таблиця 2

Держави та їх політика в предметному полі петицій до Європейського парламенту

Держави та їх політика	2019	2018
Європейський Союз	599 (34,6 %)	473 (30,1 %)
Німеччина	203 (11,7 %)	206 (11,0 %)
Іспанія	164 (9,5 %)	172 (13,1 %)
Італія	103 (5,9 %)	147 (9,4 %)
Велика Британія	90 (5,2 %)	69 (2,0 %)
Румунія	80 (4,6 %)	63 (3,2 %)
Болгарія	52 (3,0 %)	51 (2,7 %)
Польща	51 (2,9 %)	51 (4,0 %)
Греція	46 (2,7 %)	42 (4,4 %)
Франція	40 (2,3 %)	32 (3,2 %)
Інші країни ЄС	218 (12,6 %)	200 (13,0 %)
Країни, що не входять до ЄС	86 (5,0 %)	62 (3,9 %)

Джерело: Складено за: European Parliament (2020). *Petitions*. https://www.europarl.europa.eu/petitions/en/show-petitions?keyWords=&_anyEuCountry=on&statuses=NOT_ADMISSIBLE&countries=EU&searchRequest=true&resSize=20&pageSize=20&years=2020#.

Дані, наведені у таблиці 2 вказують на те, що перелік з 9 країн-членів ЄС, політика яких була предметом поданих петицій, залишався незмінним у 2019 р., порівняно з 2018 р. Однак, кількість петицій щодо політики Іспанії та Італії у 2019 р. зменшилася відповідно на 3,6 % та 3,5 % порівняно з 2018 р.; кількість петицій щодо політики Великої Британії в 2019 р. збільши-

³⁸ Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs (2019). *Achievements of the Committee on Petitions During the 2014-2019 Parliamentary Term and Challenges for the Future*. PE 621.917 - July 2019. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/621917/IPOL_STU\(2019\)621917_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/621917/IPOL_STU(2019)621917_EN.pdf).

³⁹ European Parliament (2019). A9-0230/2020. Report on the Outcome of the Committee on Petitions' Deliberations During 2019 (2020/2044(INI)) Committee on Petitions Reporter: Kosma Złotowski. 23.11.2020. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0230_EN.pdf.

лися на 3,2 %. Також привертає увагу зростання у 2019 р. частки петицій, які стосуються країн, що не є країнами-членами Об'єднання.

Вище наголошувалося, що право подання петиції передбачає індивідуалізований механізм подання, однак починаючи з 2005 р. чітко означається тенденція до агрегування інтересів низки громадян ЄС на рівні однієї петиції. Так, у 2019 р. 41 петиція була подана за підписом одного або декількох громадян, 8 петицій підписали понад 100 громадян, 3 петиції – понад 10000 громадян. До прикладу, у 2018 році, відповідно 41, 14, 5 петицій, а 2 петиції підписали понад 100000 громадян ЄС⁴⁰.

Висновки. Здійснене дослідження процедурних аспектів використання петицій до Європейського парламенту, як інструменту діалогової моделі політичної участі громадян ЄС, дозволяє зробити висновки, що можуть бути використані для підвищення ефективності даного інструменту демократії участі в політичних практиках України. Петиції, як інструмент демократії участі, не належать до спектру найбільш впливових форм, швидше, вони виконують функцію артикуляції інтересів громадян та функцію контролю за діяльністю інститутів і інституцій ЄС.

Визначені особливості процедурних аспектів подання петицій до Європейського парламенту вказують на те, що на сьогодні в ЄС сформована чітка та зрозуміла процедура подання і розгляду петицій, яка систематично оновлюється в бік розширення меж участі громадян ЄС на кожному етапі розгляду петиції. Для української політичної практики важливим є те, що низка правил розгляду петицій, насамперед пов'язаних з термінами, мають неформальний статус. Однак відсутність формальних правил не передбачає практики затягування процесу розгляду петицій як на рівні Європейського парламенту, так і під час залучення інших інститутів ЄС.

Основні функції внутрішньопарламентських дискусій в процесі розгляду петицій розкривають дискурсивну природу вироблення політики в ЄС та вільного доступу до відповідних інструментів. РЕТІ, як комітет-координатор, ініціює та забезпечує співпрацю з іншими парламентськими комітетами з метою створення основи для внутрішньопарламентської дискусії. Для цього РЕТІ використовує різні алгоритми: процедура встановлення фактів, громадські слухання, замовлення досліджень, діалог з національними парламентами та органами влади країн-членів ЄС та координація з іншими інституціями ЄС. Основним принципом участі у внутрішньопарламентській дискусії щодо петиції чи групи петицій є принцип надання права участі усім зацікавленим сторонам.

Рівень зацікавленості громадян ЄС у використанні петицій як інструменту діалогової моделі політичної участі відображений у статистичному зрізі даного явища. Здійснений аналіз статистики використання петицій як форми діалогової моделі політичної участі вказує на стабільно відтворюваний інтерес до петицій, що в розрізі країн-членів ЄС демонструє його важливість як для громадян країн-засновниць, такі і для громадян країн-членів ЄС третьої хвилі розширення. Не варто ідеалізувати інструмент петицій задля артикуляції та представництва інтересів громадян. Однак, саме за його допомогою можна вимірювати динаміку процесу демократії участі та здійснювати моніторинг тих інтересів, на яких недостатньо фокусується європейська політика, але які є важливими для населення країн-членів ЄС.

References

1. Alemanno, A. (2020). Europe's Democracy Challenge: Citizen Participation in and Beyond Elections. *German Law Journal*. Vol. 21(1), p. 35–40.
2. Barber, B. (1984). *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. Berkley-London-Los Angeles: University of California Press.
3. Beato, G. (2014). From Petitions to Decision. *Stanford Social Innovation Review*. Vol. 12(4), p. 20–27.
4. Cini, L., Felicetti, A. (2018). Participatory Deliberative Democracy: Toward a New Standard for Assessing Democracy? Some Insights into the Italian Case. *Contemporary Italian Politics*, Vol. 10(2), p. 151–169.
5. Crouch, C. (2020). *Post-Democracy after the Crises*. Oxford: Wiley.

⁴⁰ Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs (2019). Achievements of the Committee on Petitions During the 2014-2019 Parliamentary Term and Challenges for the Future. PE 621.917 - July 2019. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/621917/IPOL_STU\(2019\)621917_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/621917/IPOL_STU(2019)621917_EN.pdf).

6. Dahlgren, P. (2013). *The Political Web. Media, Participation and Alternative Democracy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
7. Della Porta, D. (2013). *Can democracy be saved?*. Oxford, Polity Press.
8. Epaminondas, M. (1994). The Right to Petition the European Parliament after Maastricht. *European Law Review*. Vol. 2, p. 10–183.
9. EUR-Lex (2012). Charter of Fundamental Rights of the European Union (2012/C 326/02). *Official Journal of the European Union*. C 326/391. 26.10.2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EN>.
10. EUR-Lex (2012). Consolidated Version of the Treaty on European Union. *Official Journal of the European Union*. C 326/13. 26.10.2012. (2020.18.02) URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF.
11. European Parliament (2009). The citizen's appeal to the European Parliament: petitions 1958-1979 URL: http://www.epgencms.europarl.europa.eu/cmsdata/upload/7a2ee8a8-12fd-4611-be0c-7486d1c0fbb9/citoyens_EN.pdf.
12. European Parliament (2015). The Right to Petition the European Parliament. Briefing June 2015. URL: <https://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-Briefing-559514-The%20right-to-petition-EP-FINAL.pdf>.
13. European Parliament (2016). Petition No 0984/2016 by Samuel Martin Sosa (Spanish) on Wolves South of the River Duero. URL: <https://www.europarl.europa.eu/petitions/en/petition/content/0984%252F2016/html/Petition-No-0984%252F2016-by-Samuel-Martin-Sosa-%2528Spanish%2529-on-wolves-south-of-the-River-Duero>.
14. European Parliament (2016). Petition No 1056/2016 Mark Wheatley (British) on Behalf of European Union of the Deaf, Requesting the European Parliament Allow for the Tabling of Petitions in National Sign Languages Used in the EU. URL: https://www.eud.eu/files/7415/9516/2061/EUD_Petition_10562016.pdf.
15. European Parliament (2016). Petition No 1088/2016 by Mr J.R. (French) on the US' Foreign Account Tax Compliance Act's (FATCA) Alleged Infringement of EU Rights and the Extraterritorial Effects of US Laws in the EU. URL: <https://www.europarl.europa.eu/petitions-content/docs/petitions/petition-1088-2016-en.pdf>.
16. European Parliament (2018). Committee on Petitions Guidelines, December 2015 updated in January 2018, PE575.044v06-00. URL: <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/185823/1184468EN.pdf>.
17. European Parliament (2018). Petition No 0426/2018 by Stanislav Bergant (Slovenian), on behalf of Organic Farmers Association and 50 other NGOs, on Wild Game and Carnivores Management in the EU. URL: <https://www.europarl.europa.eu/petitions-content/docs/petitions/petition-0426-2018-en.pdf>.
18. European Parliament (2018). Rules of Procedure 2019 – 2024. 9th Parliamentary Term. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RULES-9-2021-01-18_EN.pdf.
19. European Parliament (2019). A9-0230/2020. Report on the Outcome of the Committee on Petitions' Deliberations During 2019 (2020/2044(INI)) Committee on Petitions Reporter: Kosma Złotowski. 23.11.2020. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0230_EN.pdf.
20. European Parliament (2019). European Parliament Resolution of 13 February 2019 on the Outcome of the Committee on Petitions' Deliberations During 2018 (2018/2280(INI)) P8_TA(2019)0114. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0114_EN.pdf.
21. European Parliament (2019). Hearing “Revaluation of the Wolf Population in the EU”. 5 December 2019, 10:30 to 13:00 European Parliament, Brussels, Paul Henri Spaak building Room 3C50. URL: <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/189371/Programme-original.pdf>.
22. European Parliament (2020). A9-0230/2020. REPORT on the Outcome of the Committee on Petitions' Deliberations During 2019 (2020/2044(INI)) Committee on Petitions Reporter: Kosma Złotowski. 23.11.2020. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0230_EN.pdf.
23. European Parliament (2020). Deliberations of the Committee on Petitions 2018 European Parliament Resolution of 13 February 2019 on the Outcome of the Committee on Petitions'

Deliberations During 2018 (2018/2280(INI)). P8_TA(2019)0114. *Official Journal of the European Union*. C 449/119. 23.12.2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019IP0114&from=EN>.

24. European Parliament (2020). Draft Programme Joint JURI – LIBE – AFCO –PETI Hearing Union Citizenship: Empowerment, Inclusion, Participation Thursday 29 October 2020, 13.45 – 15.45 and 16.45 – 18.45 Brussels. URL: https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/214270/Programme_JURI-LIBE-AFCO-PETI-COMM%20Hearing%20on%20Union%20Citizenship.pdf.

25. European Parliament (2021). Inter-institutional Relations in the Treatment of Petitions: the Role of the Commission. Study for PETI Committee. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/659507/IPOL_STU\(2021\)659507\(SUM01\)_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/659507/IPOL_STU(2021)659507(SUM01)_EN.pdf).

26. European Parliament (2021). Petition. Find a Petition. URL: https://www.europarl.europa.eu/petitions/en/show-petitions?keyWords=&_anyEuCountry=on&statuses=ADMISSIBLE&searchRequest=true&resSize=20&pageSize=20&years=2021#res.

27. European Parliament (2021). Petitions. URL: https://www.europarl.europa.eu/petitions/en/show-petitions?keyWords=&_anyEuCountry=on&statuses=NOT_ADMISSIBLE&countries=EU&searchRequest=true&resSize=20&pageSize=20&years=2020#.

28. Habermas, J. (1994). Three Normative Models of Democracy. *Constellations*. Vol. 1(1), p. 1–10.

29. Held, D. (1996). *Models of Democracy*, 2nd Edition. Cambridge: Blackwell Publishers.

30. Lindner, R., Riehm, U. (2009). Electronic petitions and institutional modernization. International parliamentary-petition systems in comparative perspective. *JeDEM eJ. eDemocracy Open Gov.* 2009 Vol. 1, p. 1–11. URL: https://www.researchgate.net/publication/49611690_Electronic_Petitions_and_Institutional_Modernization_International_Parliamentary_E-Petition_Systems_in_Comparative_Perspective.

31. Morlino, L. (2004). What Is a “Good” Democracy? *Democratization*. Vol. 11(5), p. 10–32.

32. Policy Department for Citizens’ Rights and Constitutional Affairs (2019). Achievements of the Committee on Petitions During the 2014-2019 Parliamentary Term and Challenges for the Future. PE 621.917 – July 2019. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/621917/IPOL_STU\(2019\)621917_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/621917/IPOL_STU(2019)621917_EN.pdf).

33. Schmidt-Gleim, M. (2021). Democracy, Post-democracy and What Came After. *Rethinking Politicisation in Politics, Sociology and International Relations*. Wiesner, C. (ed.). Basingstoke: Palgrave, p. 89–106.

34. Smith, G. (2021). *Can Democracy Safeguard the Future*. Wiley: Hoboken.

35. The Petitions Web Portal (2021). URL: <http://www.petiport.europarl.europa.eu/petitions/en/main>.